

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Київський університет імені Бориса Грінченка
Українська Академія Акмеологічних Наук
Благодійний фонд сприяння розвитку освіти імені Бориса Грінченка

79664

СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ: ЯКІСНИЙ ВИМІР

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

28—29 березня 2012 року

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
БІБЛІОТЕКА

Київ — 2012

УДК 378:005.6
ББК 74.580.022я431
С91

Рекомендовано до друку Вченою радою
Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 3 від 22.03.2012 р.)

За загальною редакцією *В. О. Огнев'юка*,
доктора філософських наук, професора, академіка НАПН України

Редакційна колегія:

В. О. Огнев'юк
В. П. Андрущенко
Л. Л. Хоружа
О. М. Олексюк
О. В. Уваркіна
Н. М. Віннікова

Сучасні стратегії університетської освіти: якісний вимір :
С91 матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (28–29 березня) / М-во освіти
і науки, молоді та спорту України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка та ін. ;
за заг. ред. В. О. Огнев'юка [редкол.: В. О. Огнев'юк, В. П. Андру-
щенко, Л. Л. Хоружа, О. М. Олексюк, О. В. Уваркіна, Н. М. Вінні-
кова]. — К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. — 980 с.

УДК 378:005.6
ББК 74.580.022я431

РОЗДІЛ I. СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

<i>Огнев'юк В. О.</i> Університет і суспільство	14
<i>Андрущенко В. П.</i> Любити дитину – плекати духовність	27
<i>Глузман О. В.</i> Тенденції розвитку університетської педагогічної освіти в Україні	35
<i>Гонюкова Л. В., Мартіросян О. І.</i> Проблеми освіти дорослих в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції	42
<i>Кевишас И.</i> Реконструкція педагогического процесса как способ становления личности учащегося	49
<i>Кондратене Р.</i> Взаимосвязь эстетического и художественного опыта учащегося в процессе становления специалиста в вузе	64
<i>Кочурко В. И., Унсович А. Н.</i> Использование дистанционной формы подготовки специалистов (опыт организации в учреждении образования «Барановичский государственный университет»)	75
<i>Морзе Н. В.</i> Яким має бути «розумний» університет у «розумному» суспільстві?	87
<i>Хоружа Л. Л.</i> Наукові школи – основа розвитку сучасного університету	99
<i>Василишина Н. М.</i> Тенденції розвитку міжнародної співпраці українських університетів	106

Огнев'юк В. О., ректор Київського університету імені Бориса Грінченка, доктор філософських наук, професор, академік НАПН України

УНІВЕРСИТЕТ І СУСПІЛЬСТВО

У статті розглядаються актуальні проблеми розвитку вищої освіти в контексті дискусії щодо законодавчих змін, підвищення ролі та відповідальності університетів у житті суспільств через академічну свободу, диверсифікацію фінансування, оптимізацію науково-дослідної роботи, третю місію тощо; актуалізується проблема трансформації вузькопрофільних університетів у багатoproфільні як умова підвищення їх конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг.

У дискусіях щодо сучасної ідеї університету, які впродовж останнього десятиліття тривають в академічних колах, вирує чимало думок: від тих, які пророчать крах університету, й до тих, що стосуються нових моделей його розвитку. Сучасний український університет не залишився осторонь таких дискусій. Їх загострення відбулося на тлі обговорення проектів законодавчих змін у системі освіти, що пропонувалися різними суб'єктами, наділеними правом законодавчої ініціативи.

Університет як «місце скупчення усього, що безпосередньо стосується моральної культури нації» [2, 25], завжди привертав і привертатиме увагу суспільства, яке активно включилося в обговорення шляхів розвитку вищої освіти в Україні. Дискусії засвідчили, що в суспільстві існують різні концепції закону «Про вищу освіту». Наявність альтернативи, з одного боку, свідчить про демократичність процесу підготовки законодавчих змін, але, з іншого боку, тривала відсутність консенсусу гальмує прийняття важливих та давно назрілих рішень. Насамперед, суспільство має знайти відповідь на питання: «Чому зростання освітнього рівня населення України упродовж останніх 20 років не трансформувалося в підвищення індексу людського розвитку?» У 2001 р. (останній перепис населення) частка осіб з повною вищою освітою в складі

населення України зросла, порівняно з 1989 р., на 36,5 % у всіх вікових групах. Загалом 38 % населення України має вищу освіту, відтак, наша держава разом із Канадою (38 %) та Ізраїлем (40 %) увійшла до когорти світових лідерів з-поміж 90 країн світу. За кількістю випускників з дипломами про вищу освіту (з розрахунку на 100 тис. населення) Україна — у п'ятірці світових лідерів. У період 1999—2008 рр. загальне охоплення вищою освітою молодого населення в Україні зросло в 1,7 рази і досягло 79 %. За цим показником наша держава у 2008 р. увійшла до дев'яти провідних країн світу [4, 81].

Маючи такі показники, варто було б розраховувати на бурхливий інноваційний розвиток, проте в структурі ВВП України високотехнологічні галузі та інтелектуальні послуги складають мізерну частку, не зростає і кількість робочих місць у зазначених сферах, а переважна частка національного прибутку формується не за рахунок інноваційної або технологічної ренти. Залишається низьким рівень капіталізації компаній, основна вартість яких формується інтелектуальною складовою.

Відтак, коли обговорюємо питання стосовно сучасного українського університету, варто наголосити, що мова повинна йти не лише про університетську автономію чи академічні свободи, а про широку інтеграцію університету в суспільне життя, продукування навчальним закладом незалежної думки, тісний зв'язок вищої освіти з роботодавцями та економікою, підвищення ефективності навчання і наукових досліджень. Разом з тим, успішна діяльність університету можлива лише на основі поєднання автономії із суспільною інтеграцією, академічних свобод — із академічною відповідальністю.

Вітчизняний університет ще два десятиліття тому був одним із провідних механізмів у конструкції радянської ідеологічної машини. У ті часи взагалі не йшлося про автономію чи академічні свободи. Вищі навчальні заклади були позбавлені будь-якої самостійності. З цієї причини розвиток культури автономії та академічних свобод є вкрай важливим для розвитку університету. «Свобода в дослідницькій і викладацькій діяльності є основним принципом університетського життя. Керівні органи й університети, кожен у рамках своєї компетентності, повинні гарантувати дотримання цієї фундаментальної вимоги», — наголошується в Magna Charta Universitatum [7, с. 47]. Покликання сучасного університету — стати провідником ідеї свободи у її широкому цивілізаційному розумінні. Відтак, він зможе впливати на суспільні зміни, утверджувати в суспільстві фундаментальні цінності, без яких не можливо вийти на нові горизонти розвитку. Усвідомлення університетом своєї суспільної місії може перетворити його на рушія глибинних суспільних трансформацій, насамперед, з вироблення фундаментальних засад, на які

спиратиметься уся конструкція соціуму. Університет як суспільна інституція має найвищу концентрацію інтелекту й того, що називають «духом часу», а відтак, має усі підстави претендувати на виконання цієї місії. Тільки за умови посилення відповідальності університету за виконання своєї місії перед суспільством може реалізуватися ідея університету ХХІ ст. Це — ідея центру науки, інновацій, культури і духовного розвитку, що динамічно прогресує, відкритого для суспільства і спрямованого у його майбутнє.

Утвердження університетської автономії та академічних свобод відкріє широкий простір для розвитку університету та його ефективного служіння суспільству. Що ж заважає процесу автономізації українських університетів? Відповідь на це питання варто шукати у площині пострадянської спадщини, чинного законодавства та визначених ним механізмів управління, фінансування та функціонування університетів. При цьому акцент зроблено на функціонуванні, а не розвитку.

Чинне законодавство, на жаль, не визначило норми, за якими вища освіта може перейти на засади саморозвитку. Насамперед, це стосується фінансових важелів впливу на університети. Допоки структури влади здійснюватимуть ручний розподіл коштів на фінансування вищих навчальних закладів, змінити становище буде вкрай важко. Існує пряма залежність між автономією університету і державним замовленням на підготовку фахівців. І жодних обмежень чиновницьким «дам» чи «не дам» не існує, як не існує і раціонально обґрунтованих підходів щодо обсягів та напрямів підготовки фахівців. Очевидно, що тільки перехід до фінансування навчання через механізм «студент — гроші», надання кредитів та грантів на реалізацію проектів можуть змінити становище. Коли гроші будуть іти за студентом, а не студент за грішми, можливості впливу будуть мінімізовані.

Але залишаються інші механізми, що можуть використовуватися, як засіб адміністративного тиску на університет. Один із них — система ліцензування та акредитації. Загалом така система є дуже важливим і необхідним процесом легітимності діяльності університету. Насамперед, варто визнати за вихідне положення норму, за якої будь-який навчальний заклад, незалежно від свого профілю, форми власності, попереднього погодження або отримання дозволу, може проходити процедуру ліцензування чи акредитації за заявленим напрямом підготовки. І тільки підтвердження або не підтвердження об'єктивних показників діяльності — підстава для надання, не надання і позбавлення ліцензії. Найбільшою хибкою у системі управління освітою є її залежність від суб'єктивних чинників та спроб «ручного управління». Такі можливості мають бути повністю виключені, як і можливості подання

університетами недостовірної інформації. Загалом у системі ліцензування та акредитації є норми, які ніяк не корелюються із сучасними реаліями, гальмують розвиток вищої освіти, а найголовніше — не дозволяють їй швидко реагувати на потреби економіки і ринку праці. Законодавчі й нормативні документи містять низку взаємовиключних суперечностей. Власне, жодного нового навчального закладу або спеціальності в існуючих університетах за діючими нормами відкрити не можна, адже, щоб почати діяльність, потрібна ліцензія, а вона може бути видана за цілої низки умов, зокрема при наявності відповідних кадрів, але для їх призначення немає ніяких підстав — адже спеціальність не ліцензовано. Відтак, виникає замкнене коло. Було б правильно, якби заклад мав право самостійно започатковувати напрям підготовки та починати набір студентів з наступним ліцензуванням. Такий підхід вимагатиме високої відповідальності навчального закладу, проте давав би змогу усувати цілу низку напівлегальних схем.

Вважаю, що одним із рудиментів, який має відмерти, є ліцензування форм навчання. Загалом, за умови універсалізації навчальних планів, саме студент має обирати форму навчання — очну, заочну, очно-заочну, очно-дистанційну, а можливо, і використання різних форм навчання у різних семестрах. Тим більше, що ліцензування форм навчання суперечить нормам Закону України «Про вищу освіту», згідно з яким форми навчання самостійно визначає вищий навчальний заклад. А зазначення форми навчання у дипломі можна трактувати, як визнання нерівноцінності цих форм. У всякому разі, дискусія з цього питання має бути корисною. Можемо говорити про багато інших аспектів ліцензування, зокрема великий обсяг інформації, що подається навчальним закладом на паперових носіях, переважання кількісних показників над якісними. Як приклад, варто взяти показник щодо кількості місць у читальних залах. Безперечно, він донедавна був важливим, але нині, за наявності Wi-Fi, коли кожна навчальна аудиторія може виконувати функцію читального залу, навряд чи це є важливим показником. У століття Інтернет-технологій читальним залом для студента є вагон потягу, квартира або будь-яке приміщення з доступом до Мережі.

Загалом, настав час переглянути положення про університетську бібліотеку, яка за нинішніх умов трансформується в інформаційно-ресурсний центр, а працівники бібліотеки все більше виконують інформаційно-консультативні, навчальні та аналітичні функції. Проте їхній статус бібліотекарів уже не відповідає реаліям, оскільки вони фактично є науково-педагогічними працівниками. Ці працівники певною мірою відповідають за умови надання бібліотеці статусу Інформаційно-ресурсного центру. Але Рівненський університет не проглядається. Ще одне

Центральна бібліотека Рівненського університету
Ліцензійно-видавничий № 1 02136554
БІБЛІОТЕКА

Х
19664

побіжне міркування стосується директора бібліотеки. Чинний Закон України «Про вищу освіту» передбачає обрання директора бібліотеки Вченою радою. Така процедура відповідає місії, яку виконує керівник бібліотеки. Але якщо директор не є науково-педагогічним працівником, відповідно не стоїть питання про його вчений ступінь і звання, то чи є ця процедура виправданою? Зважаючи на перехід бібліотек до цифрових технологій, наукоємність виконуваних бібліотекою університету функцій, директор повинен мати вчений ступінь та звання й бути повноправним членом науково-педагогічного співтовариства університету, а штатний розклад інформаційно-ресурсного центру (бібліотеки) має корелювати з новими функціями працівників.

Але, повертаючись до процедур ліцензування та акредитації, варто також звернути увагу на проблему штатних докторів наук. На мою думку, першочергово варто розглянути питання про співвідношення навчального часу, що забезпечується докторами наук та іншими науково-педагогічними працівниками на магістерських програмах. При цьому не варто зводити до культу діяльність штатних докторів, адже в європейських та американських університетах вітається робота професорів-візитерів, а чому цей підхід не підтримується у нас? Не вбачаю проблеми у тому, якщо професор упродовж року працює у двох-трьох університетах. Навпаки, його науковий доробок стає надбанням значно ширшого кола студентів. Але при цьому виникатиме питання: до заліку якого університету будуть віднесені його монографії, посібники і підручники? Але чи є важливою така дилема? Загалом процедури ліцензування та акредитації варто дебіюрократизувати, спростити, одночасно підвищуючи відповідальність навчального закладу.

Окремо варто зупинитися і на такому важелі впливу, як механізм призначення і звільнення ректора. Взагалі варто провести розмову у дещо ширшому контексті, який би стосувався повноважень, функцій та обов'язків ректора, системи університетського управління та самоврядування. Зрозуміло, що мої думки довкола цієї тематики є цілком суб'єктивними і не претендують на істину в останній інстанції. З одного боку, якщо держава виділяє бюджетні кошти університету, то чи може вона стояти осторонь від призначення і звільнення ректора? Але з іншого, механізм призначення і звільнення ректора є однією із потенційних можливостей здійснення адміністративного тиску, про що говорилося вище. Як же поєднати право власника (держави) на призначення і звільнення ректора з принципами університетської автономії та унеможливленням адміністративного тиску? Відповідь на питання, у якому криється діалектична суперечність, не може бути простою та однозначною, а відтак, варто шукати прийнятні шляхи. Одним із таких

шляхів може бути запровадження законодавчої норми, згідно з якою претендент на посаду ректора має набрати не менше 51% голосів від кількості учасників конференції трудового колективу. Це гарантує відповідне право університету обирати ректора. Держава, в особі міністерства, може впливати на обрання ректора через своє право брати участь в обговоренні кандидатур і висловлення своєї позиції щодо прийняття рішення. У тому разі, якщо претендент на посаду ректора набирає 51% голосів, з ним, без будь-яких умов, має бути укладено контракт. Дострокове розірвання контракту з ректором має бути зумовлене його ініціативою, доведеним фактом порушення законодавства або здійснюватися з ініціативи конференції трудового колективу. Очевидно, що процедура звільнення з ініціативи власника (держави) має супроводжуватися розглядом питання на конференції трудового колективу. Відтак, усі сторони зберігають свої права та повноваження, а університетська автономія отримує певне підтвердження.

Варто також обговорити питання щодо того, яким ми бачимо сучасного ректора: відомим ученим, талановитим викладачем, сучасним менеджером, особистістю із великим масштабом цінностей чи, може, по-статтю, яка поєднує усі означені риси? Але надто важко знайти людину, яка відповідала б цьому ідеалу. Звісно, що університетська спільнота виробила свої критерії, за якими обирає та оцінює діяльність керівників університетів. З одного боку, не кожен відомий учений погоджується поміняти мантию професора на ректорську, а з іншого, правдою є і те, що не кожен професор має хист менеджера. Відтак, університет може стати заручником або неефективного управління, або зниження наукового рівня навчальної і дослідницької діяльності. У чому може вбачатися шлях знаходження найбільш оптимального варіанту, що гарантує поєднання обох означених складових? Як на мене, сучасний університет потребує розмежування повноважень адміністративно-розпорядчих та науково-методичних функцій. Ректор університету має очолювати ректорат як орган управління персоналом, ресурсами, відповідати за взаємовідносини з власником, роботодавцями тощо. Вчена рада університету має очолюватися найбільш відомим серед наукового співтовариства університету ученим, який обирається Вченою радою, після чого призначається на посаду проректора з науки. Вчена рада не повинна мати адміністративних повноважень, а відповідно до неї не повинні входити посадові особи, що здійснюють адміністративні функції — частина проректорів, головний бухгалтер, директори інститутів тощо. Відтак, вчена рада має складатися з провідних науковців — докторів наук, а ректорат — із організаційно-управлінського персоналу. Розподілення зазначених функцій може сприяти поліпшенню загального університетського ме-

неджменту, але, разом із тим, за відсутності координації — вносити елементи дезорганізації. Відтак, питання фінансування навчання, наукових досліджень та ефективного використання виділених на освіту і науку ресурсів та інші питання, що вимагають координації, можуть розглядатися на спільних засіданнях ректорату і Вченої ради. Але при такому розподілі ректор має бути, насамперед, менеджером і стратегом, його головне завдання полягатиме в ефективному управлінні, забезпеченні сталого функціонування та розвитку університету. Окремі елементи цієї моделі управління університетами застосовуються в Німеччині, але найбільш виразно — у США, де комерціалізація діяльності університетів є найбільшою. «Нині американські університети і колежі управляються справжніми менеджерами, які, мабуть, і мають академічні звання, але професійно виступають у зовсім іншій ролі» [1, 38]. В Україні проблема університетського менеджменту особливо гостро постає в період, коли розпочалося скорочення контингенту студентів, а відповідно — державного замовлення та фінансування, що може призвести до припинення діяльності значної частини вищих навчальних закладів або їхньої реорганізації.

Загалом університети постали перед необхідністю диверсифікації своєї фінансової бази, адже держава ніколи не зможе повною мірою покривати зростаючі потреби вищої школи, що загострює проблему фінансового менеджменту в університеті. В США та Європі ця проблема вирішується через активний перехід університетів до стратегії підвищення дохідності від своєї діяльності. «Одним із визначальних чинників міцної фінансової стабільності в навчальних закладах США, — як зазначає польський дослідник К. Павловський, — є диференціація джерел фінансування: паралельно із платою за навчання, федеральним або фінансуванням від штату, замовленням на дослідження або консультації для виробництва важливим джерелом фінансування стають випускники (особливо найкращих університетів), які виділяють щорічно невеликі суми і роблять значні пожертвування для університетів у заповітах. Для розширення приватної підтримки від випускників та інших жертводавців, університети США створили розгалужену систему зв'язків із тими, хто надає фінансову підтримку — від спеціалізованих журналів для випускників до присвоєння імені благодійників кафедр, інститутам, дослідницьким центрам, факультетам або лекційним залам» [5, 73]. Звісно, Україна має інше ментальне середовище, яке не є сприятливим для таких підходів. Окрім того, запровадження подібної стратегії в українських університетах позбавить університети статусу бюджетних, що може мати деякі негативні наслідки. Але якщо держава прагне зняти із себе тягар постійного зростання фінансування універ-

ситетів, вона має звільнити університети від оподаткування або запровадити спеціальний пільговий режим оподаткування, але при цьому зняти обмеження із запровадження підприємницьких моделей самозабезпечення. Наявна інфраструктура університетів дозволяє перейти до моделі майже повного самозабезпечення. В США, наприклад, державна підтримка університетів складає лише 30 % від їхніх витрат. Решту університети, маючи повну фінансову самостійність та працюючи на комерційних засадах, заробляють самостійно, але, як зазначає Я. Пелікан: «Приватний університет — це переважно американський феномен» [6, 129]. Нині варто ретельно вивчити досвід різних країн та різних університетів для його можливої імплементації у практику діяльності українських університетів. Варто вести мову про прибутковість університетів, насамперед від впровадження наукових досліджень. Прибуток, отриманий українськими університетами, якщо такий буде, може спрямовуватися на розвиток та наукові дослідження, які фактично в університетах не фінансуються. І навіть, якщо витрати на університетську науку будуть відноситися до захищених статей бюджету, коштів буде обмаль. Університети мають іти на прямі відносини із підприємцями, підприємствами, корпораціями та іншими державними і приватними структурами, надаючи їм відповідні послуги та одержуючи за це адекватну винагороду. Може, тоді наші студенти зможуть почути лекції професорів із Болоньї, Гарварда, Кембриджа, Оксфорда чи Парижа, а наші професори зможуть хоча б пройти стажування в одному з провідних університетів світу та ознайомитися з інфраструктурою сучасних науково-дослідних лабораторій, які у нас, у кращому випадку, відповідають вимогам 80-х років минулого століття. Даючи фінансову свободу університетам, держава сприятиме підвищенню їхнього наукового та освітнього рівня, реальному входженню у світовий освітній і науковий простір.

Нині у зв'язку із наданням декільком університетам України статусу дослідницьких зростає увага до ідеї В. Гумбольдта «поєднати... об'єктивну науку з суб'єктивною освітою» [2, 25]. Власне, нічого нового в ідеї дослідницького університету немає, адже ідея такого університету належить першому американському академіку та Президенту США Бенджаміну Франкліну. Вперше поняття «дослідницький університет» (research University) з'явилися в США для виокремлення групи університетів, у яких дослідницька діяльність була найбільш інтенсивною. А перший дослідницький університет було засновано В. Гумбольдтом в Берліні у 1809 р. Основними функціями такого університету було виробництво, нагромадження, збереження, передавання і розповсюдження знань. В наші дні найбільшого поширення дослідницькі універ-

ситети набули в США — 260, Німеччині — 70, Великобританії — 73, Іспанії — 41. В Україні перші університети — Харківський та Київський, розвиваючись за класичною моделлю, вдало поєднували дослідження з наданням освіти. Але в перші роки радянської влади модель класичного університету було зруйновано, наукові дослідження було сконцентровано в інститутах Академії наук, що завдало розвиткові університетів невідновної шкоди. Й хоча пізніше робилися спроби виправити помилку, але університети вже не змогли повністю відновити свій дослідницький потенціал через втрату відповідної інфраструктури та науковців-дослідників. Відтак, повернення до ідеї дослідницького університету цілком закономірне. Але чи буде вона реалізована? Звісно, час покаже, але, враховуючи негативний досвід із дискредитації статусу національного університету (адже передбачалося, що з кожного профілю підготовки такий статус може мати лише один, найкращий університет), є застереження щодо повторення попереднього сценарію. Якщо дослідницькі університети спіткає така ж доля, то не варто було реанімувати цю ідею на українських теренах. Дослідницькі університети потребують дуже великих фінансових вливань, щоб стати загальнонаціональними центрами, що стимулюватимуть інноваційну модель розвитку України. При цьому дослідницькі університети мають істотно скоротити набір студентів, але одночасно розширити підготовку кадрів для наукових досліджень, оскільки вони покликані розширити фундаментальні та прикладні дослідження, забезпечити розробку високотехнологічних товарів і впровадження нових технологій. Місія такого університету — задоволення потреб суспільства у нових знаннях і висококваліфікованих фахівцях, інноваційних товарах та послугах, що передбачає комерціалізацію діяльності дослідницьких університетів, без чого неможливо забезпечити постійне відновлення їх ресурсів. Сучасне українське законодавство не передбачає підприємницької діяльності університетів, а відтак, ідея дослідницького університету може залишитися лише красивою обгорткою старих університетських проблем. Окрім того, в Україні відсутні критерії, за якими можна ідентифікувати університет як дослідний, але статус дослідного вже надається. У практиці американських критеріїв основу складають такі показники:

- широкий набір напрямів підготовки в галузях природничих, соціальних та гуманітарних наук;
- обсяг підготовки магістрів і докторантів перевищує кількість студентів;
- пріоритет фундаментальних досліджень;
- орієнтація на сучасні напрями наукових досліджень, високі технології, інноваційний сектор економіки, науки і техніки;

- високий професійний рівень, прийнятих за конкурсом професорів, у тому числі іноземних;
- наявність широких можливостей для залучення для тимчасової роботи провідних фахівців у відповідних галузях науки з різних країн світу;
- високий рівень інтеграції в міжнародну систему наукових досліджень і освіти;
- готовність сприймати зарубіжний науковий і освітній досвід, висока пластичність у ставленні до нових напрямів наукових досліджень та методів навчання;
- наявність конкурсного відбору та селекції при наборі студентів, магістрів і докторантів;
- створення довкола університету особливого інтелектуального середовища, науково-технічного й економічного простору;
- наявність корпоративної етики, в основі якої — демократичні цінності та академічні свободи;
- незмінне прагнення до регіонального, національного та міжнародного лідерства.

Очевидно, що українські дослідницькі університети спільно з державою мають докласти багато зусиль та ресурсів, щоб відповідати виклику, який прийняли.

Оскільки дослідницький університет — ідея для вузького кола елітних закладів, постає питання щодо напрямів розвитку тих університетів, які складають переважну більшість. Звісно, що частина університетів збереже прихильність до класичної моделі, але вона також може втрачати свою привабливість. До нелегких випробовувань, швидше за все, слід готуватися вузькопрофільним університетам, а також закладам професійно-технічної освіти та коледжам. Насамперед, це пов'язано зі значними демографічними змінами та скороченням кількості випускників шкіл. За прогнозними розрахунками, із 392,8 тис. випускників 9-х класів 2014 р. — 315,6 тис. продовжать навчання у школах, і лише 77,2 тис. можуть стати учнями професійних ліцеїв, училищ та закладів I—II рівня акредитації. Очевидно, що за таких умов загостриться питання доцільності існування значної частини із цих навчальних закладів. Неоднозначними є наслідки демографічної кризи для вищих навчальних закладів III—IV рівня акредитації. Беручи до уваги, що у кількості місць у закладах III—IV рівня акредитації вже є більшою від кількості випускників шкіл, проблема надлишку незаповнених місць в університетах загостриться упродовж наступних років.

Зважаючи на виклики, що постали перед сучасним українським університетом, варто звернути увагу на можливості, які відкриваються перед ним у контексті виконання третьої місії, тобто створення і вико-

ристання знання для задоволення потреб позаакадемічної спільноти, зокрема територіальних громад [3]. Таку концепцію реалізує Київський університет імені Бориса Грінченка, забезпечуючи навчання упродовж життя для всіх педагогів столиці, співпрацюючи з територіальною громадою міста Києва у соціальному проекті, розробленні Київського стандарту освіти, експертизі важливих проектів розвитку міста. Але при цьому університет прагне до якісного виконання першої місії — надання освітніх послуг та другої — розвитку наукових досліджень, зокрема здійснюючи розробку нового наукового напрямку — «Освітологія».

Українська стратегія розвитку вищої освіти має корелюватися із загальноєвропейською стратегією, яка вийшла на нові рубежі. У березні 2010 р. Європейським Союзом було прийнято Стратегію «Європа 2020», якою встановлено три найважливіші пріоритети: розумний розвиток, що спирається на знання та інновації; сталий розвиток, в основі якого більш ефективне використання ресурсів, та інклюзивний розвиток — шлях до високої зайнятості населення, соціальної та територіальної єдності [8].

Цим документом визначено конкретні показники, які мають бути досягнуті до 2020 р. країнами, що є членами Євросоюзу, а саме:

- забезпечити працевлаштування 75% населення віком від 20 до 64 років;
- інвестувати у сферу досліджень і розвитку 3% ВВП Європейського Союзу.

Реалізація Стратегії має здійснюватися через сім програмних ініціатив, які включають розвиток сфери досліджень та інновацій, сприяння навчальній і професійній мобільності молоді, інтеграцію професійної діяльності та освіти, модернізацію вищої освіти.

Єврокомісія 26 вересня 2011 р. в розвиток Стратегії прийняла документ «Підтримка зростання і порядок денний для модернізації європейської системи вищої освіти», яким визначено принципи розвитку вищої освіти: прозорість, диверсифікація, мобільність та співпраця. Документ передбачає, що 40% молодих людей у Європі 2020 р. будуть мати завершену вищу освіту. Як зазначалося вище, Україна вже вийшла на такий показник, але питання полягає в якості освіти. При цьому у Європі також ставиться питання про підвищення якості та актуальності вищої освіти шляхом мобільності та міжнародної співпраці, посилення зв'язку у тріаді — вища освіта, дослідження, бізнес для досягнення досконалості та регіонального розвитку, а також через удосконалення врядування та фінансових механізмів.

Відтак, вища освіта розглядається Євросоюзом у контексті сталого розвитку континенту, нерозривного зв'язку із науковими досліджен-

нями, інноваційним розвитком, що вимагає широкого залучення роботодавців та інституцій ринку праці до розроблення та впровадження навчальних програм, урізноманітнення моделей і форм навчання, використання переваг інформаційно-комунікаційних технологій з метою індивідуалізації навчання та вдосконалення методів викладання і досліджень, безперервного професійного зростання персоналу інституцій вищої освіти, розвиток інноваційних докторських програм тощо. Важливим є також те, що європейська стратегія у сфері вищої освіти розглядає її, як чинник змін, а відтак, стимулювання розвитку підприємницьких, креативних та інноваційних навичок передбачається у всіх навчальних дисциплінах і на всіх освітніх рівнях. До цього слід додати, що значна увага має приділятися створенню інтерактивного навчального середовища та інфраструктурі трансферу знань, розвитку співпраці інституцій вищої освіти з підприємствами, включення університетів у реалізацію локальних та регіональних програм розвитку [8].

Європейська стратегія — це наступний етап у розвитку концепції сталого людського розвитку, що передбачає підвищення відповідальності освіти за досягнення поставлених цілей. У цій стратегії освіта як ключовий індикатор сталого розвитку має багатоаспектний вплив на розвиток усіх сфер суспільного життя. Вимірювання рівня розвитку суспільства через вимірювання освіти дає можливість зрозуміти міцність та цілісність освіти як духовно-інтелектуальної вісі суспільства.

Україна має діяти ще більш наполегливо, ніж Європа, адже питання ефективності і якості вищої освіти у нашій країні особливо актуальне. Загалом суспільство, опираючись на свій минулий, позитивний і негативний досвід, досвід зарубіжних країн, зокрема Європейського Союзу, звертаючи погляд у майбутнє, має створити умови для розвитку різних моделей університету і дати їм потужний імпульс розвитку, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності нашої вищої освіти на внутрішньому та зовнішньому ринках освітніх послуг, науки, інновацій, що стане запорукою для постійного оновлення суспільства, забезпечення сталого людського розвитку.

ДЖЕРЕЛА

1. Грачев С. В. Исследовательские университеты: мировой опыт и приоритеты развития / С. В. Грачев, Е. А. Городнова. — М.: ООО «Медицинское информ. агентство», 2009. — 160 с.
2. Ідея Університету : антологія / Упоряд.: М. Зубрицька, Н. Бабалик, З. Рибчинська ; відп. ред. М. Зубрицька. — Львів : Літопис, 2002. — 304 с. : іл.

3. Курбатов С. Університетська місія: історична ретроспектива та сучасний стан / С. Курбатов, А. Камишин. — К., 2011. — 44 с.
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [авт.: В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. — К. : Пед. думка, 2011. — 304 с. — Бібліогр. с. 138—154. — (До 20-річчя незалежності України).
5. Павловський К. Трансформації вищої освіти в ХХІ столітті: польський погляд / К. Павловський. — К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. — 230 с.
6. Пелікан Я. Ідея Університету ; пер. з англ. /Я. Пелікан. — К. : Дух і літера, 2009. — 306 с.
7. Проекти Хартії Університетів України та Рамок пріоритетних дій. Матеріали порівняльного аналізу : наук. вид. — Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. — 68 с.
8. Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth: Communication from the European Commission, Brussels, 3.3.2010. — COM (2010) 2020 final. — 34 p.

В статье раскрыты новые тенденции университетского образования в условиях совершенствования законодательства и европейских тенденций: автономия, академическая свобода, диверсификация финансовой базы, оптимизация научно-исследовательской работы, третья миссия и т.д. Актуализируется проблема поиска новых моделей университета, повышения его конкурентности на рынке образовательных, научных и инновационных услуг.

This article focuses on defining new principles of high school education in the modern society. The academic freedom, the financial diversification, the research and development optimization are emerging topics of the entire article. The high school transformation from core single discipline profile to a wide-broaden full education palette is a critical issue to survive in the current education market